

Kobiety we władzach miejskich Wrocławia w okresie PRL

Udział kobiet w strukturach władzy lokalnej w okresie PRL-u to temat nadal marginalizowany w literaturze przedmiotu. Dotyczy to również prac na temat Wrocławia, w których problematyka kobiet w strukturze elity politycznej miasta, ich udziału w lokalnym życiu publicznym czy reprezentatywności w administracji lokalnej nie stała się dotąd przedmiotem gruntownych studiów.

Pojęcie władz miejskich odnosi się do systemu funkcjonowania rad narodowych we Wrocławiu, tj. miejskiej i dzielnicowych. Obok czynników partyjnych władze terenowe były najważniejszą strukturą administrującą i zarządzającą miastem w jego granicach administracyjnych. Obecność w tych gremiach była niewątpliwie funkcją zaszczytną i prestiżową. Wiązała się z wieloma profitami i przywilejami zarezerwowanymi wyłącznie dla tej grupy działaczy lokalnych (terenowych) tworzących ówczesną elitę polityczną miasta. W strukturach władzy nie brakowało również kobiet. Piastowały one we władzach miejskich przeróżne funkcje, a przez to współdecydowały o losach miasta na przestrzeni czterech dekad.

Mimo że system rad narodowych obowiązywał w latach 1950–1990 i został wprowadzony ustawą z 20 marca 1950 r., pierwsze wybory do rad narodowych wszystkich szczebli odbyły się

dopiero 5 grudnia 1954 r. Wynikało to z faktu, że ustawa z 11 września 1944 r. o organizacji i zakresie działania rad narodowych nie przewidywała w początkowym okresie wyłaniania członków rad narodowych w drodze wyborów, lecz w oparciu o system delegowania i dokooptowywania radnych¹. Okres badawczy zamykają ostatnie, przeprowadzone 19 czerwca 1988 r., wybory do rad narodowych, których kadencja – w związku z reformą samorządu terytorialnego w 1990 r. – uległa skróceniu i trwała zaledwie dwa lata.

Wielkości liczbowe wykorzystane w pracy zostały zestawione na podstawie danych z lat 1954–1988. Dotyczą one jedynie statystycznego udziału kobiet w poszczególnych radach oraz ich udziału w organach rad, tj. prezydiach i komisjach stałych. W tym ostatnim przypadku analizy dokonano na podstawie uchwał podjętych przez rady na ich sesjach inauguracyjnych. W tekście nie poruszano wielu istotnych kwestii związanych z udziałem kobiet w radach narodowych, m.in. zatrudnienia kobiet w administracji, wieku, wykształcenia, wykonywanego zawodu, pochodzenia społecznego, afiliacji organizacyjno-politycznej etc. Z tych powodów niniejsze opracowanie nie pretenduje do całościowego zaprezentowania udziału kobiet w systemie

¹ DzU 1944, Nr 5, poz. 22.

władzy lokalnej. W opinii autora stanowi raczej przyczynek do badań nad udziałem kobiet w strukturze elity politycznej miasta i regionu. Prezentowane dane i zestawienia opracowano na podstawie obliczeń własnych. Informacje o wynikach wyborów pochodzą z obwieszczeń poszczególnych komisji wyborczych, które były zamieszczane w lokalnych Dziennikach Urzędowych. Dane o składzie rad narodowych i ich organów uzyskano w wyniku kwerendy wrocławskiej prasy: „Gazety Robotniczej”, „Słowa Polskiego” i „Wieczoru Wrocławia”, a także zespołów archiwalnych znajdujących się w zasobach Archiwum Państwowego we Wrocławiu dla dzielnic i miasta Wrocławia. Część danych pochodzi również z oficjalnych publikacji statystycznych, tj. Roczników Statystycznych. Okazały się one jednak niekompletne ze względu na różnorodną metodologię gromadzenia danych o radach i ich składzie, znaczne przerwy czasowe w dostarczaniu danych (np. braki w latach 1976–1983), a nawet pomijanie informacji o podziale radnych według płci.

Władza, kobiety i... wybory

Po 1945 r. nastąpiło wyraźne zainteresowanie się elektoratem żeńskim ze strony nowo powstającego systemu władzy. Włączenie kobiet w nurt życia politycznego miało na celu stworzenie szerokiego poparcia dla nowego ustroju, a przez to pozorów legitymizacji nowego ustroju. Działania te miały również wymiar propagandowy. „Równe prawa dla kobiet” to jeden ze sloganów, głoszony przez nowy system społeczno-polityczny. Udział kobiet w strukturach władzy miał być przejawem „ducha nowej epoki”, w której aktywność m.in. zawodowa i polityczna kobiet miała odgrywać istotną rolę. Gwarancje takie znalazły się w treści aktów prawnych, chociażby w art. 1. ust. 2. ordynacji wyborczej do rad narodowych z 25 września 1954 r., który stanowił, że *kobiety mają wszystkie prawa wyborcze na równi z mężczyznami*². W ten sposób zostały one trwale wprzęgnięte w tryby aparatu władzy. Niosło to jednak za sobą konsekwencje. Jak piszą B. Nawrot i J. Pokładecki, w *okresie realnego socjalizmu kobiety były formalnie obecne w oficjalnym życiu społecznym, a ich udział w obsadzie władz*

lokalnych należał do największych w świecie. Spowodowane to było głównie stosowaniem w obsadzaniu stanowisk na wszystkich szczeblach tzw. klucza wyborczego, który uwzględniał cechy społeczno-demograficzne. Dowartościowywał on udział kobiet, a tym samym zafałszował obraz ich rzeczywistego udziału i znaczenia w życiu politycznym. Szczególną rolę odgrywała praktyka polityczna, która tylko w niewielkim stopniu była określona w przepisach prawa. O przyszłym składzie osobowym rad narodowych decydował etap tzw. preselekcji kandydatów. Były to działania paraprawne, na które składały się zalecenia i wytyczne władz partyjnych, instrukcje przedwyborcze, ustalenia międzypartyjne odnośnie do m.in. parytetów. Szczególną rolę odgrywał tzw. klucz wyborczy, który zawierał liczne elementy składowe. Kryterium polityczne zachowywało niezmiennie znaczenie nadrzędne. Obok niego ważne były również wytyczne na temat składu społeczno-zawodowego, wykształcenia, wieku, a także płci kandydatów. Z czasem doszły również kryteria związane z ich przygotowaniem merytorycznym. Ostateczną listę kandydatów sporządzała komitet Frontu Narodowego (FJN), a od lat osiemdziesiątych XX w. przygotowywały ją komitety Patriotycznego Ruchu Odrodzenia Narodowego (PRON). Jeśli dodamy do tego, że ówczesne przepisy ściśle określały podmioty uprawnione do zgłaszania kandydatów na radnych i rolę instytucji nomenklatury w procesie decyzyjnym, m.in. jej wpływ na wybór członków prezydium poszczególnych szczebli rad narodowych przez właściwe komitety partyjne, a także czysto formalny charakter wyborów w Polsce Ludowej, to uzyskujemy w miarę pełny mechanizm wyłaniania kandydatów na radnych, w tym również samych kobiet.

„Klucz wyborczy” w praktyce

W latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX w. udział kobiet radnych we władzach miasta Wrocławia był stosunkowo niski i nie przekroczył w Polsce progu 20%. Wprawdzie liczba kobiet w radach zwiększała się systematycznie, ale w okresie rządów W. Gomułki władze partyjne zbytnio nie faworyzowały kobiet w strukturach władz lokalnych. Pod tym względem lata siedemdziesiąte XX w. okazały się dla nich łaskawsze.

² DzU 1954, Nr 43, poz. 193. Zapis ten był powtórzeniem art. 97 Konstytucji PRL z dnia 22 lipca 1952 r. (DzU 1976, Nr 7, poz. 36 z późn. zm.).

W szczytowym momencie, tj. w 1978 r., jedną trzecią radnych stanowiły kobiety. Natomiast w ostatniej dekadzie PRL-u odsetek kobiet radnych zmniejszył się o 10%.

Wśród prezentowanych rad narodowych różnych szczebli najwięcej kobiet znalazło się w Radzie Narodowej Województwa Wrocławskiego i miasta Wrocławia (RNWm.W). Ogółem 27% mandatów obsadzonych było przez radne, przy czym widać wyraźną tendencję wzrostową, tj. z 25% w 1976 r. do 28% w 1980 r. Tak wysoki odsetek kobiet w radzie

tłumaczyć można faktem połączenia dwóch rad: wojewódzkiej i miejskiej, a przez to zapewnienia im odpowiedniej puli miejsc w nowej radzie. Najmniej kobiet reprezentowanych było natomiast w strukturze Powiatowej Rady Narodowej we Wrocławiu. Średnio co 6. mandat przypadał na radną. Pod tym względem fatalnym rokiem wyborczym był 1958 r., kiedy do rady powiatowej dostały się zaledwie 3 kobiety. Najlepszym zaś ostatnie 1973 r., kiedy przez kobiety zostało obsadzonych ponad 24% mandatów.

Tabela 1. Udział kobiet w wybranych radach narodowych w latach 1954–1988

Rok wyborczy	Udział kobiet w radach narodowych											
	w %				Rada Narodowa m. Wrocławia (RNm.W)/ Miejska Rada Narodowa we Wrocławiu (MRN)**				Dzielnicowe rady narodowe m. Wrocławia (DzRNm.W)***			
	Ogółem dla Polski	WRN ¹	PRN ²	RNWm.W ³	liczba mandatów	kobiety			liczba mandatów	kobiety		
						w liczbach bezwzgl.	w %	średnio		w liczbach bezwzgl.	w %	średnio
1954	–	16,0	18,57	x	150	40	26,67	3,7	475	128	26,94	3,7
1958	5,8	10,0	3,33	x	80	10	12,5	8	270	34	12,59	7,9
1961	13,6	21,0	18,33	x	80	13	16,25	6,1	270	42	15,55	6,4
1965	15,4	18,33	13,33	x	90	18	20,0	5	320	64	20,0	3,5
1969	18,7	24,61	20,0	x	100	27	27,0	3,7	360	92	25,5	3,9
1973	–	21,85	24,28	x	120	31	25,83	3,8	440	117	26,6	3,7
1976a	25,6	x	x	25,29	x	x	x	x	#	#	#	#
1978b	30,0	x	x	#	x	x	x	x	450	131	29,1	3,4
1980	–	x	x	28,23	x	x	x	x	#	#	#	#
1984	20,6	17,5	x	x	120	20	16,66	6	460	123	26,7	3,7
1988	21,7	18,75	x	x	154	29	18,83	5,3	400	121	30,2	3,3
Razem		18,7	16,57	26,76	894	188	21,0	4,7	3445	852	24,7	4,0

Legenda:

1 – Wojewódzka Rada Narodowa

2 – Powiatowa Rada Narodowa we Wrocławiu

3 – Rada Narodowa Województwa Wrocławskiego i miasta Wrocławia

dotyczy tylko szczebla podstawowego

dotyczy tylko szczebla wojewódzkiego

* Rozporządzeniem RM z dnia 30 maja 1975 r. utworzono jednostkę administracyjną stopnia wojewódzkiego dla miasta z województwa. Utworzono wówczas wspólną RNWm.W przez połączenie RNm.W i WRN. Z dniem 1 czerwca 1984 r. doszło do likwidacji tej efemerycznej jednostki i przywrócenia osobnych rad narodowych dla województwa i miasta.

** W latach 1958–1973 odbywały się wybory do Rady Narodowej miasta Wrocławia (RNm.W). Od połowy 1984 r. wybory odbywały się ponownie do Miejskiej Rady Narodowej (MRN).

*** Łącznie dla pięciu dzielnic Wrocławia: Starego Miasta, Śródmieścia, Krzyków, Fabrycznej, Psiego Pola – brak danych

x brak szczebla w danym okresie

brak wyborów w danym roku wyborczym do danego szczebla rad narodowych

Źródło: Zestawienie i obliczenia własne na podstawie obwieszczeń komisarzy wyborczych o wynikach wyborów do poszczególnych rad narodowych za lata 1954–1988.

W całym interesującym nas okresie w strukturze Wojewódzkiej Rady Narodowej kobiety stanowiły

prawie 19% radnych. Najwyższy udział procentowy kobiet, tj. prawie 25%, odnotowano w wyborach

Pierwsza powojenna Rada Narodowa, fot. Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu.

1969 r. Dwukrotnie w wyborach 1961 r. i 1973 r. radne obsadziły 21% mandatów. W pozostałych elekcjach stanowiły one mniej niż 20% radnych, przy czym wybory 1958 r. były wyraźnie niekorzystne dla kobiet.

W wyborach do Miejskiej Rady Narodowej/Rady Narodowej m. Wrocławia na radne przypadło ponad 20% mandatów. W odróżnieniu od innych badanych rad wyjątkowo korzystne dla kobiet okazały się pierwsze wybory w 1954 r. oraz te przeprowadzone w 1969 r. i 1973 r. Kobiety stanowiły wówczas 26–27% radnych. Najlepsze – podobnie jak w innych radach – okazały się wybory 1958 r. Do 80-osobowej rady dostało się zaledwie 10 kobiet. Dwukrotnie, tj. w wyborach w 1961 r. i 1984 r., radne zdobyły 16% mandatów, a w wyborach w 1965 r. i 1988 r. 19–20%.

Prezentowane dane pozwalają stwierdzić, że lansowane przez władze partyjno-rządowe „równouprawnienie” kobiet nie znajdowało odzwierciedlenia w rzeczywistości. Nadal sfera polityki, w tym również lokalnej, pozostawała domeną mężczyzn.

Kobiety w dzielnicowych radach narodowych Wrocławia

Rady Dzielnicowe we Wrocławiu utworzono w 1952 r. Zastąpiły one ówczesne osiem komisarjatów obwodowych, które funkcjonowały od 1946 r. W ich miejsce utworzono pięć dzielnic: Stare Miasto, Śródmieście, Krzyki, Fabryczna i Psie Pole. Przetrwały one w strukturze administracyjnej miasta do 1991 r.

Choć wybory do dzielnicowych rad narodowych Wrocławia odbywały się nierzadko jednocześnie z wyborami do rady narodowej dla miasta Wrocławia, to pod względem liczby mandatów przypadających na kobiety różnice pomiędzy tymi radami były znaczne. Stwierdzić można, że reprezentatywność kobiet była o wiele wyższa na niższym szczeblu administracyjnym. W przypadku rad dzielnicowych co 4. mandat przypadał na kobietę. Natomiast w wyborach do Rady Narodowej m. Wrocławia/Miejskiej Rady Narodowej kobiety piastowały już co 5. mandat.

Tabela 2. Udział kobiet w dzielnicowych radach narodowych miasta Wrocławia w latach 1954–1988

Wybory do poszczególnych dzielnicowych rad narodowych m. Wrocławia (DzRNm.W)		DzRN Stare Miasto			DzRN Śródmieście			DzRN Krzyki			DzRN Fabryczna			DzRN Psie Pole			kobiety	
		liczba mandatów	średnia	w %	liczba mandatów	średnia	w %	liczba mandatów	średnia	w %	liczba mandatów	średnia	w %	liczba mandatów	średnia	w %	w liczbach bezwzgl.	w %
Rok	Ogółem dla (5) dzielnic	liczba mandatów																
1954		128	26,94	3,7	25	33,3	3	36	28,8	3,5	100	24	4,2	22	4,5	21	28,0	3,6
1958		34	12,59	7,9	7	14,0	7,1	10	14,28	7	50	6	12,0	8	6,2	3	6,0	16,6
1961		42	15,55	6,4	9	18,0	5,5	10	14,28	7	50	7	14,0	8	6,2	8	16,0	6,2
1965		64	20,0	3,5	12	24,0	4,1	9	12,86	7,7	70	14	20,0	18	25,71	11	18,33	5,4
1969		92	25,5	3,9	18	27,69	3,6	18	22,5	4,4	80	21	26,25	20	26,66	15	25,0	4
1973		117	26,6	3,7	20	25,0	4	22	23,16	4,3	100	30	30,0	23	25,55	22	29,33	3,4
1976		#	#	#	#	#	#	#	#	#	#	#	#	#	#	#	#	#
1978		131	29,1	3,4	21	26,25	3,8	28	28,0	3,5	100	34	34,0	31	32,63	17	26,66	4,4
1980		#	#	#	#	#	#	#	#	#	#	#	#	#	#	#	#	#
1984		123	26,7	3,7	25	31,25	3,2	28	28,0	3,5	100	26	26,0	24	24,0	20	25,0	4
1988		121	30,2	3,3	32	40,0	2,5	28	35,0	2,8	80	17	21,25	21	26,25	23	28,75	3,4
Razem		852	24,7	4,0	169	27,7	3,6	189	23,9	4,1	730	179	24,5	175	24,6	140	23,1	4,3

Legenda:

brak wyborów w danym roku wyborczym do danego szerebla rad narodowych

Zródło: Zestawienie i obliczenia własne na podstawie obwieszczeń komisarzy wyborczych o wynikach wyborów do poszczególnych dzielnicowych rad narodowych m. Wrocławia za lata 1954–1988.

W latach 1954–1998 dzielnicowe rady narodowe miały łącznie 3445 radnych, z czego 852, tj. 24,7%, to kobiety. Co 4. mandat radnego dzielnicy piastowała kobieta. Porównując dane dla poszczególnych

dzielnicowych rad narodowych, można skonstatować, że różnice pomiędzy składami rad nie były aż tak duże. O ile w składzie rad Starego Miasta średnio co 3,6. mandat obsadzony był przez kobiety, o tyle na

Dzień Kobiet '72, fot. S. Kokurewicz/ Ośrodek "Pamięć i Przyszłość".

Psim Polu piastowały one średnio co 4,3. mandat. W pozostałych trzech dzielnicach: Śródmieście, Krzyki i Fabryczna kobiety obsadzały co 4. mandat.

Największą liczbę mandatów kobiety uzyskały podczas pierwszych wyborów do rad dzielnicowych w 1954 r. i w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX w. W okresach tych jeden mandat przypadał na 3,3–3,7 kobiety. Najniższe wyniki uzyskały kobiety w pierwszych latach okresu rządów W. Gomułki. Podczas wyborów w 1958 r. radne obsadzały już co 8. mandat, choć w 1961 r. – średnio co 6,4. Od wyborów 1965 r. nastąpił stały wzrost udziału kobiet w radach dzielnicowych. W latach 1969–1988 utrzymał się on na poziomie 25–30%.

Wielu informacji dostarcza również analiza elekcji do poszczególnych dzielnicowych rad narodowych miasta Wrocławia. W latach 1954–1961 najlepszy wskaźnik udziału kobiet w radzie odnotowała DzRN Śródmieście. W 1954 r. w radzie tej zasiadło 36 kobiet, tj. prawie 29%, a w 1958 i 1961 r. po 10 kobiet. Kobiety uzyskały ponad 14% miejsc i piastowały co 7. mandat, mimo że ich udział w tej radzie spadł o 50%. Najstąbszy wynik odnotowała DzRN Psiego Pola, w której w 1958 r. obecne były zaledwie 3 kobiety. W wyborach 1965 r. najlepszy wynik, tj. 18 mandatów (25,7%), uzyskały kobiety w radzie dzielnicy Fabryczna. O połowę mniejszy wynik, tj. 9 mandatów (12,9%),

kobiety odnotowały w wyborach do rady dzielnicy Śródmieście. Interesujące wyniki przyniosły kolejne wybory. Mimo że w liczbach bezwzględnych przodowała rada dzielnicy Krzyki, gdzie kobiety zdobyły 21 mandatów, procentowo najwięcej kobiet znalazło się w radzie dzielnicy Stare Miasto, tj. 27,7%, najmniej zaś w składzie rady dzielnicy Śródmieście, tj. 22,5%. W wyborach 1973 r. udział procentowy kobiet okazał się bardzo zbliżony. W dzielnicach Krzyki i Psie Pole kobiety stanowiły jedną trzecią składu rad. W pozostałych trzech radach kobiety obsadziły jedną czwartą mandatów. Po wyborach 1978 r. próg ponad 30% przekroczyły radne w radach dzielnicowych Krzyków i Fabrycznej, tj. odpowiednio 34% i 33%. W pozostałych trzech radach kobiety sięgnęły po 26–28% mandatów. Słabsze dla kobiet okazały się wybory 1984 r.: ponad jedna trzecia mandatów przypadła kobietom już zaledwie w jednej radzie dla dzielnicy Stare Miasto. Najbliżej tego progu były kandydatki ze Śródmieścia, które uzyskały 28%. W pozostałych trzech radach udział kobiet oscylował na poziomie jednej czwartej składu. Wyjątkowo wysoki udział kobiet w radach dzielnicowych przyniosły ostatnie wybory do rad dzielnicowych Wrocławia w 1988 r. Pierwszy i ostatni raz kobiety uzyskały imponujący wynik 40% w składzie rady dzielnicowej Starego Miasta. 35% mandatów zdobyły radne w wyborach do

radę dzielnicowej Śródmieście. W historii tych rad był to wynik imponujący. Silną reprezentację utworzyły kobiety w radach Psiego Pola i Fabrycznej, gdzie zdobyły odpowiednio 29% i 26% miejsc. Najstarszy wynik padł w wyborach do rady dzielnicy Krzyki.

Kobiety w organach rad narodowych

W latach 1954–1973 wśród 55 członków Prezydium Rady Narodowej Wrocławia znalazły się zaledwie 2 kobiety (3,6%). W praktyce poza 1958 r. i 1973 r. kobiety w prezydium były nieobecne.

Sfera zarządzająco-wykonawcza pozostawała w gestii mężczyzn. Inaczej sytuacja wyglądała na szczeblu rad dzielnicowych. W latach 1954–1973 w prezydiach rad dzielnicowych kobiet było ponad dwukrotnie więcej, tj. 17 na 190 członków (8,9%). Rokrocznie w latach 1954–1973 kobiety wchodziły w skład prezydiów. Najwięcej kobiet w prezydiach dzielnicowych rad narodowych znalazło się po pierwszych wyborach w 1954 r. W późniejszych latach liczba ta nigdy nie została przekroczona.

Tabela 3. Kobiety w organach miejskiej i dzielnicowych radach narodowych Wrocławia w latach 1954–1973[^]

Wyszczególnienie		Członkowie prezydium ^{^^}			Stałe komisje rad narodowych				
		ogółem	w tym kobiety		ogółem komisji	kobiety na czele komisji	członkowie ^{**}	w tym kobiety	
			ogółem	w %				ogółem	w %
Rada Narodowa m. Wrocławia	1954	9	0	0	13	2	b.d.	b.d.	b.d.
	1958	8	1	12,5	13	4	136	16	11,8
	1961	9	0	0	15	3	139	23	16,6
	1965	9	0	0	15	2	163	29	17,8
	1969	9	0	0	15	1	180	41	22,8
	1973	11	1	9,1	7	1	114	31	27,2
Dzielnicowe rady narodowe m. Wrocławia*	1954	34	5	14,7	43	7	b.d.	b.d.	b.d.
	1958	25	2	8,0	42	3	289	33	11,4
	1961	26	1	3,8	44	4	410	62	15,1
	1965	30	2	6,7	42	6	527	97	18,4
	1969	30	3	10,0	49	4	653	166	25,4
	1973	45	4	8,9	25	2	538	129	24,0

Legenda:

[^] Niektóre wielkości zawarte w tej tabeli różnią się nieznacznie od tych podanych w tabelach 1 i 2. Jest to konsekwencja prowadzenia obliczeń według odmiennych metodologii zarówno przez autora (w dniu wyborów), jak i służby statystyki publicznej (na koniec, w trakcie lub na początku roku).

^{^^} Do 1973 r. w skład prezydium wchodził: przewodniczący, jego zastępcy, sekretarz oraz tzw. niestali członkowie. Od 1973 r. prezydium tworzyli przewodniczący, jego zastępcy oraz przewodniczący komisji stałych rady.

* Łącznie dla 5 dzielnic Wrocławia: Starego Miasta, Śródmieścia, Krzyków, Fabrycznej, Psiego Pola.

** W pracach komisji brali udział członkowie spoza rady, w tym również kobiety.

b.d. – brak danych

Źródło: Zestawienie i obliczenia własne na podstawie Roczników Statystycznych Wrocławia oraz Województwa Wrocławskiego za lata 1959–1974, prasy wrocławskiej: „Gazety Robotniczej”, „Słowa Polskiego” i „Wieczoru Wrocławia” za lata 1954–1973, a także zespołów Prezydium Rady Narodowej m. Wrocławia i Prezydiów Dzielnicowych Rad Narodowych z lat /1954/1955-1973 (APWeW).

Systematycznie rosła liczba kobiet w stałych komisjach rad. W latach 1954–1973 udział kobiet w komisjach RNm.W oraz radach dzielnicowych wzrósł ponad dwukrotnie, tj. z prawie 12% do 27% i 11% do 24%. Były to zarówno kobiety piastujące

mandat radnego, jak i pracujące społecznie. Natomiast przewodzenie przez kobiety stałym komisjom problemowym rad w latach 1954–1973 było o wiele korzystniejsze na szczeblu miejskim. O ile na łączną liczbę 78 komisji Rady Narodowej m.

Wrocławia kobiety przewodniczyły 17% komisji, o tyle na szczeblu dzielnicowym kobiety stały na czele zaledwie co 10. komisji.

Również w latach następujących gros stanowisk w radach narodowych i ich organach zarezerwowanych było głównie dla mężczyzn. Dane z lat osiemdziesiątych (tabela 4) wskazują, że kobiety pełniły sporadycznie kluczowe funkcje w prezydiach rad. Kobiety nigdy nie piastowały urzędu przewodniczącego Miejskiej Rady Narodowej we Wrocławiu oraz funkcji przewodniczącego poszczególnych rad dzielnicowych. Sporadycznie powierzano im również

funkcje zastępców przewodniczącego. W przypadku Miejskiej Rady Narodowej miało to miejsce w ostatniej kadencji tej rady, tj. w 1988 r. Natomiast na poziomie dzielnicowych rad narodowych kobiety piastowały dwunastokrotnie urząd zastępcy przewodniczącego prezydium. Znacznie więcej kobiet wchodziło w skład prezydiów z powierzenia im przez rady funkcji przewodniczących stałych komisji problemowych rad. Łącznie w latach 1973–1988 w prezydiach Miejskiej Rady Narodowej zasiadało ogółem 13% kobiet. W przypadku szczebla dzielnicowego udział kobiet w prezydiach osiągnął 17%.

Tabela 4. Kobiety w organach miejskiej i dzielnicowych radach narodowych we Wrocławiu w latach 1973–1988

Wyszczególnienie		Skład prezydiów [^]				
		ogółem członków	w tym kobiety pełniące funkcje			
			przewodniczącego	zastępcy przewodniczącego	ogółem komisji	w tym kobiety na czele komisji
MRN	1973	11	0	0	7	1
	1976	x	x	x	x	x
	1978	x	x	x	x	x
	1980	x	x	x	x	x
	1984	12	0	0	8	1
	1988	15	0	1	11	2
DzRN*	1973	45	0	2	25	2
	1976	#	#	#	#	#
	1978	47	0	3	28	4
	1980	#	#	#	#	#
	1984	51	0	3	31	7
	1988	51	0	4	31	8

Legenda:

[^] Od 1973 r. rola prezydium – w wyniku ponownego utworzenia jednoosobowego terenowego organu administracji państwowej (w przypadku Wrocławia był to prezydent) – sprowadzona została wyłącznie do organizowania pracy rady narodowej, radnych, koordynacji pracy komisji. Prezydium – analogicznie jak komisje – stało się wyłącznie organem wewnętrznym rady narodowej. Okrojeniu uległ również jego skład. Prezydium składało się już z przewodniczącego, jego zastępców oraz przewodniczących stałych komisji rady.

* łącznie dla pięciu dzielnic Wrocławia: Starego Miasta, Śródmieścia, Krzyków, Fabrycznej, Psiego Pola

x brak szczebla w danym okresie

brak wyborów w danym roku wyborczym do danego szczebla rad narodowych

Zródło: Zestawienie i obliczenia własne na podstawie informacji prasowych: „Gazeta Robotnicza”, „Słowo Polskie” i „Wieczór Wrocławia” w latach 1973–1988.

Lepiej dla kobiet prezentowały się wyniki wyborów na funkcję przewodniczących stałych komisji problemowych, tj. organów pomocniczych rad. W przypadku rad dzielnicowych liczna obecność kobiet na czele komisji przypadła na lata osiemdziesiąte XX w. W 1984 r. wynosiła on 23%, a w 1988 r. już 26%. W praktyce

prawie co 6. komisji rad dzielnicowych przewodziła radna (21 kobiet na 115 komisji). Analogiczna sytuacja miała miejsce na szczeblu miejskim (4 kobiety na 26 komisji). W badanym okresie, tj. w latach 1954–1988 najwięcej kobiet na czele stałych komisji powołanych zostało po wyborach 1958 r. Warto wspomnieć, że

W lokalu wyborczym, lata osiemdziesiąte, fot. Z. Nowak/ Ośrodek "Pamięć i Przyszłość".

kobietom powierzano zazwyczaj przewodzenie komisjom, które zajmowały się sprawami sportu, kultury fizycznej, turystyki, oświaty, zdrowia oraz młodzieży, a więc tym wchodzącym w zakres tzw. infrastruktury społecznej. Pobieżna analiza list kandydatów oraz obwieszczeń wyborczych pozwala stwierdzić, że przynależność kobiet do wspomnianych komisji pokrywała się z profilem wykształcenia i wykonywanym zawodem. Kandydatki i radne wywodziły się głównie ze środowisk charakteryzujących się wysokim stopniem feminizacji, tj. z handlu, spółdzielczości, oświaty, służby zdrowia oraz administracji.

Podsumowanie

W latach PRL-u nastąpiła mobilizacja wszystkich struktur i grup społecznych na potrzeby nowego ładu społeczno-politycznego. Wydaje się, że szczególną rolę wyznaczono kobietom, największej grupie demograficznej społeczeństwa polskiego w okresie PRL-u. Obok wielu ról i zadań nowy system przewidział ich mobilizację również w sferze polityki, którą traktowano jako formę emancypacji kobiet. Działania te mieściły się w ówczesnych pryncypiach ideologicznych i propagandowych. Osiągnięcia w tym zakresie traktowano jako pozytywne zjawisko i sukces władzy ludowej. Udział kobiet w polityce miał ocieplać wizerunek nowej

władzy i zapewniać pozory jej pełnej legitymizacji.

Główna sfera aktywności politycznej kobiet została ukierunkowana na rady narodowe. Im wyższe szczeble władzy, tym rzadziej spotyka się kobiety na wyższych stanowiskach. W okresie 1954–1988 (1990) kobiety piastowały średnio co 5. mandat radnego (20%). Analiza materiału pozwala stwierdzić, że udział kobiet był dominujący w organach uchwałodawczych. Nie piastowały one w latach 1950–1988 żadnych istotnych i decyzyjnych funkcji w organach wykonawczych rad narodowych, tj. prezydiach. Ich udział w komisjach rad narodowych, podobnie jak sprawowanie funkcji przewodniczących stałych komisji problemowych rad, był znacznie ograniczony. Restytucja urzędu prezydenta miasta Wrocławia w pierwszej połowie lat siedemdziesiątych XX w. pozostała zarezerwowana wyłącznie dla mężczyzn. Podobnie rzecz się miała w przypadku stanowisk wiceprezydentów.

Obecność kobiet w lokalnych strukturach władzy nie była zjawiskiem masowym, biorąc pod uwagę liczebność tej grupy społecznej. Można zaryzykować stwierdzenie, że o ile przyjęte rozwiązania w ramach tzw. klucza zapewniały kobietom miejsce w lokalnej elicie władzy, o tyle w praktyce nie przekładało się to na ich udział we współdecydowaniu i sprawowaniu realnej władzy. Nie

W lokalu wyborczym, lata osiemdziesiąte, fot. Z. Nowak/ Ośrodek "Pamięć i Przyszłość".

zajmowały ważnych stanowisk w polityce lokalnej. Ich funkcje we władzach miejskich były wyraźnie ograniczane. Sprowadzały się przede wszystkim do udziału w gremiach uchwałodawczych i ich organach wewnętrznych, tj. komisjach.

Udział kobiet w odrodzonym samorządzie Wrocławia po 1990 r. – szczególnie w okresie 1990–2002 – również nie był wysoki. W pierwszej kadencji (1990–1994) w Radzie Miejskiej Wrocławia mandat radnego sprawowało 5 kobiet (7,1%). W drugiej kadencji (1990–1994) liczba kobiet w radzie wrosła do 13 (18,6%), by już w kolejnej (1998–2002) spaść do 11 mandatów (15,7%). Od 2002 r. liczba kobiet w radzie się podwoiła. W latach 2002–2006 (IV kadencja) radne stanowiły 24% (10) składu osobowego rady. W V kadencji 2006–2010 do Rady Miejskiej weszło 10 kobiet, co wynosiło 27%³. Po 1990 r. kobiety kilkakrotnie sprawowały istotne funkcje w organach wewnętrznych Rady Miejskiej Wrocławia. Nigdy natomiast – podobnie jak w okresie *ancien regime* – nie piastowały urzędów prezydenta i wiceprezydenta miasta.

Część materiału badawczego została zebrana i wykorzystana przez autora w prezentacji „Udział kobiet w systemie rad narodowych w latach 1950–1988 (1990) na przykładzie Wrocławia” podczas ogólnopolskiej konferencji „Kobiety na zakręcie 1939–1989” (IPN) Wrocław 24–26 września 2012 r.

Bibliografia:

- DzU 1944, Nr 5, poz. 22.
 DzU 1954, Nr 43, poz. 193. Zapis ten był powtórzeniem art. 97 Konstytucji PRL z dnia 22 lipca 1952 r. (DzU 1976, Nr 7, poz. 36 z późn. zm).
 M. Fuszara, *Kobiety w polityce*, Warszawa 2006, s. 141.
 J. Grell, *Wyłanianie elity władzy w Polsce Ludowej a kultura polityczna*, Poznań 1989, s. 106–107.
 Z. Jarosz, S. Zawadzki, *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 1980, s. 296–297.
Kobiety w wyborach do rad narodowych, „Wieczór Wrocławia” z 12. 01. 1978 r.
Kobieta i rada, „Wieczór Wrocławia” z 24–25. 05. 1969 r.
 K. Madej, *Administracja terenowa w działaniu*, [w:] *Socjalizm w życiu codziennym. Dyktatura a społeczeństwo w NRD i PRL*, pod red. S. Kotta, M. Kuli, T. Lindenbergera, Warszawa 2006, s. 156.
 B. Nawrot, J. Pokładecki, *Kobiety a samorząd terytorialny*, [w:] *Kobiety w polityce. Wybrane problemy*. Pr. zbr. pod red. W. Malendowskiego, Poznań 1995, s. 31.
 R. Nowakowski, *Spory o model i ustrój samorządów największych miast*, [w:] *Gra o miasto*. W 20. rocznicę odbudowy samorządu w Polsce, pod red. R. Nowakowskiego, Wrocław 2010, s. 43.

³ Dane przedstawione przez przewodniczącą Rady Miejskiej Wrocławia prof. J. Ossowskiego podczas konferencji *Wrocławskie radne 1990–2010 – liderki zmian społecznych*, zorganizowanej przez Urząd Miejski Wrocławia 26 maja 2010 r.